

Geef voorrang aan de Bijbel

Voor een Nederlandse literaire canon
volstaat Multatuli

Elsbeth Ety Heeft een lijstje exclusief Nederlandse culturele hoogtepunten nut? Een exclusief Nederlandse cultuur bestaat niet, net zomin als een Nederlandse identiteit. Hou dus op met die canondiscussie, en ga Shakespeare en de Bijbel lezen!

Uiteenzettingen over het belang van een nationale culturele canon wekken mijn lachlust op. Er is toch niemand die serieus de noodzaak inziet van een lijstje exclusief Nederlandse culturele hoogtepunten? Een exclusief Nederlandse cultuur bestaat niet, net zomin als er een Nederlandse identiteit valt aan te wijzen. Wat wél bestaat, zijn goedgevulde subsidiepotten waaruit het definiëren van een vermeende nationale identiteit en de daarbij behorende cultuur kunnen worden gefinancierd. Men kan er tijdschriften mee vullen, allerhande commissies mee aan het werk zetten, musea van oprichten, televisieseries mee betalen, inclusief de uitverkiezing van de vermaarde literator en voordrachtskunstenaar Pim Fortuyn als grootste Nederlander aller tijden.

Ik zag de cultuur-nationalistische golf die sinds enige tijd over onze dijken slaat al in een betrekkelijk vroeg stadium aankomen en heb er in menig krantenstuk de draak mee gestoken.

Maar toen PvdA-politicoloog Paul Scheffer begin 2001 in zijn essay *Het multiculturele drama* in volle ernst betoogde dat we in het belang van de maatschappelijke cohesie de Nederlandse identiteit dienden op te poetsen met behulp van de poëzie van Hendrik Tollens ('Wie Neerlands bloed door d'aderen vloeit, van vreemde smetten vrij'), gingen er bij mij alarmbellen rinkelen.

Als politici en hun propagandisten gaan verordonneren dat het nationale erfgoed moet worden gepimpt, kun je op je vingers natellen dat dit een politiek-ideologisch doel dient: het afbakenen van het 'eigene' tegenover alles wat van buiten komt, het bedreigende vreemde. Zonder het celebreren van dat 'eigene' schijnt een immigratieland als Nederland inmiddels is niet te kunnen voortbestaan. Immers: in welke cultuur moeten immigranten integreren als zelfs smetteloze Nederlanders hun Tollens niet meer kennen?

In publicaties die volgden op *Het multiculturele drama* wierp Paul Scheffer zich op als criticus van het kosmopolitisme, waarmee hij de xenofobisch getinte nationalistische propaganda van Rita Verdonk (Trots op Nederland), Geert Wilders (voor Nederland, tegen islamisering) en de SP (weg met Europa, leve de Nederlandse Heimat) van munitie voorzag. Dat mag allemaal, ik ben een voorstander van de vrijheid van meningsuiting en wie Eigen Cultuur Eerst wil aanprijzen om de maatschappelijke cohesie te versterken, staat volledig in zijn recht. Het is alleen een misvatting dat je er een immigrant mee aan Nederland bindt en dat je er überhaupt iemand trots op Nederland mee kunt maken.

Hoezo, trots op Nederland?

Waarom moeten we eigenlijk trots op Nederland zijn? Waarom moeten we specifiek Nederlandse cultuuruitingen onderscheiden en kennen? Waarom is Nederlandse kunst belangrijker of beter dan Duitse of Russische? Op welke gronden moet je, omdat je toevallig Nederlander bent, Vondel verkiezen boven Shakespeare, of valt Vondel sowieso af omdat hij in Keulen is geboren? Grote kunstenaars zijn bijna per definitie kosmopolieten. Kosmopolitisme is

de essentie van de universele beschaving, de zuurstof die kunstenaars en publiek ademen en van oudsher de enige remedie tegen de nationale bekrompenheid en etnische waan die spreekt uit Tollens' *Neerlands bloed*.

Het heeft mij op z'n zachtst gezegd verbaasd hoe weinig Nederlandse cultuurkenners en intellectuelen zich met een beroep op de universele betekenis van kunst en cultuur hebben gedistantieerd van de nationalistische canon-

Waarom is Nederlandse kunst belangrijker of beter dan Duitse of Russische?

koorts. Toen de Nationale Onderwijsraad in 2004 voorstelde om een nationale culturele canon samen te stellen, is er niet of nauwelijks over de onderliggende doelstellingen gediscussieerd. Er werd een commissie geïnstalleerd die nijver aan de slag ging en er onder leiding van professor Frits van Oostrom zelfs in slaagde een Canon te produceren in de vorm van een aantal 'vensters'. Als ik me de krantenberichten erover goed herinner, is er een venster geopend waardoor je kunt kennismaken met de lectuur van Annie M.G. Schmidt. Maar het zicht op de jeugdboeken die er echt toe doen en die je een kind als culturele bagage zou willen meegeven, wordt er natuurlijk wel door verduisterd. Van de kinderbijbel, Griekse mythen, de sprookjes van Grimm en Andersen, *Tijl Uilenspiegel*, *De hut van oom Tom*, *Alleen op de wereld* en *Alice in Wonderland* bestaan talloze Nederlandse vertalingen. Toch mogen ze niet in de Nederlandse culturele canon, omdat ze niet door mensen

met Neerlands bloed geschreven zijn.

Ik wil de goedbedoelende kenners en liefhebbers van de Nederlandse cultuur die zich hebben laten strikken voor allerhande canoncommissies, canonmusea, canonboeken, canon-sites en canon-tv, niet te hard afvallen. Het is hun gegund er een centje aan te verdienen of er eeuwige roem mee te verwerven en iedere aandacht voor cultuur is in dit weinig kunstminnende land hoe dan ook meegenomen. Maar een klein beetje kritische zin, het begin van een discussie over het hoe en waarom van die plotselinge hang naar nationale canonvorming zou wel op z'n plaats zijn geweest.

Onzinnig en gevaarlijk

In zijn essaybundel *1000 jaar vaderlandse geschiedenis* (2005) deed de Leidse emeritus hoogleraar Algemene Geschiedenis P.W. Klein tot mijn onuitsprekelijke genoegen een scherpe aanval op 'alle intellectuelen, half- en namaakintellectuelen, geleerden, pseudogeleerden, journalisten, columnist, politici, volksmenners, partijideologen en wijsgerige tinnegieters' die van mening zijn dat onze nationale identiteit versterkt kan worden door meer aandacht te besteden aan de vaderlandse geschiedenis. Het idee voor een culturele vaderlandse canon noemde

Volgens Klein werkt een nationale canon discriminatie in de hand

hij onzinnig en zelfs gevaarlijk. Omdat ik benieuwd was naar zijn argumenten heb ik hem geïnterviewd voor *NRC Handelsblad*. Op de vraag waarom hij een vaderlandse culturele canon gevaarlijk vindt, antwoordde Klein: 'Juist in een tijd dat de wereld kleiner wordt – als ervaringsgegeven – is het bizar als we ons terugtrekken op het vaderland en doen alsof wij zoiets bijzonders zijn.'

Klein vond Nederland een 'fatsoenlijk land' tot men begon met 'dat nationalistische gewauwel'. Volgens hem is er een samenhang tussen nationalisme en angst voor de islam. 'Waar komt die angst vandaan? Ze komt voort uit een gevoel dat "het eigene" wordt bedreigd en dus moet "het eigene", wat dat ook is, worden benadrukt. Het begrenst de blik op anderen en geeft een verkeerd zelfbeeld. Het Franse chauvinisme en de zogenaamde Franse heroïek zijn toch vooral lachwekkend.'

Het is interessant te weten dat Klein zelf een immigrant is die met zijn ouders vluchtte voor Hitler en om uit de mond van zo iemand te vernemen dat een nationale canon geen integratie maar discriminatie in de hand werkt. 'Wie de canon niet kent, hoort niet bij "ons", wie Nederland niet zo uniek en bijzonder vindt als de opstellers van die vaderlandse canon hoort ook niet bij "ons". Nationalisme roept hartstochten op die levensgevaarlijk zijn, zoals de wens om massaal te sterven voor je vaderland. Na het mislukken van de nationale gedachte na de Eerste Wereldoorlog, het echec van de staat en alle ellende die daaruit is ontstaan, vind ik het vreemd dat mensen toch nog doorgaan met nationalisme of patriottisme. Nationalisme leidt op den duur tot moord en doodslag op een schaal die ik niet aanvaard.'

Tja – zo zwaar op de hand hoeft je nu ook weer niet te zijn. Echt gevaarlijk lijkt het me niet als een commissie-Van Oostrom het leuk vindt de vensters open te zetten voor *Jip en Janneke* en zodoende *Alice in Wonderland* of *Winnie-The-*

Pooh buiten de literaire canon plaatst. Het is hooguit jammer voor kinderen als hun op deze manier belangwekkende buitenlandse boeken worden onthouden. Hetzelfde geldt uiteraard voor volwassen lezers.

Literaire bagage

Omdat ik altijd bereid ben mee te denken als mij iets wordt verzocht, wil ik best antwoord geven op de vraag of ik ideeën heb over een literaire canon. Naar mijn mening bestaat zo'n canon allang: Homerus, de Griekse tragedies, de *Bijbel*, *De heilige Komedie* van Dante, Shakespeare en Goethes *Faust*. Daarin is alles wel zo'n beetje gezegd wat er over het menselijk bestaan te zeggen valt, de rest is variatie en interpretatie. Wie dit pakketje als bagage meekrijgt, ontwikkelt genoeg kennis, taalgevoel, onderscheidingsvermogen en hang naar esthetisch genot om verder naar eigen smaak, nieuwsgierigheid en inzicht zijn weg te vinden in de wereldliteratuur, inclusief de Nederlandse. En als er daarnaast dan per se ook nog een Nederlandse literaire canon nodig is, volstaat mijns inziens één roman, *Max Havelaar* van de kosmopolitische vrijdenker Multatuli, de enige Nederlandse schrijver die geen internationale evenknie kent.

Maar laten we toch vooral beginnen met de *Bijbel*, waarzonder het werk van Multatuli nauwelijks te begrijpen en op waarde te schatten valt en waarover we, anders dan in het geval van de oude Grieken, op school niets meer leren.

Als product van een atheïstische opvoeding en hoofdzakelijk openbare scholen heb ik de *Bijbel* niet met de paplepel ingegoten gekregen. Er was een tijd dat ik Jehova's getuigen die aan de deur van mijn studentenhuys belden, gretig binnenlokte om me te laten helpen bij de interpretatie van een tekst of schilderij. Tegenwoordig kun je gelukkig alles op internet opzoeken, maar een minimale kennis van de *Schrift* is toch wel nodig om iets van de westerse cultuur te

kunnen snappen. Mij heeft het als student Nederlands aan de Universiteit van Amsterdam hogelijk verbaasd dat er geen Bijbelkennis vereist was, dat er geen vak werd aangeboden om de atheïstische studenten bij te spijkeren en dat er geen verplichte tentamens in werden afgenomen. Het heeft me jaren gekost om mij de Bijbelverhalen eigen te maken en ik had er wat voor over gehad als dat boek mij van jongs af aan was voorgelezen. In Britse kranten lees ik herhaaldelijk alarmerende verhalen over het gebrek aan Bijbelkennis onder leraren op middelbare scholen, onder universitaire docenten en hoogleraren literatuur- en cultuurgeschiedenis, om van de studenten en scholieren maar niet te spreken.

Ik betwijfel of dat in Nederland anders ligt. Onlangs moest ik bij een medisch specialist zijn van naar schatting een jaar of veertig. Je mag aannemen dat zo iemand op zijn minst een vwo-diploma heeft, maar een normaal gesprek bleek niet mogelijk. Op mijn vraag of een bepaalde medicatie bijwerkingen of risico's met zich mee bracht, antwoordde de man: 'Dat is geen wet van meten en persen.' Ik schoot in de lach, dacht dat het een medisch woordgrapje was, maar het bleek volle ernst. Toen ik hem vervolgens enigszins snibbig de leeuwenkuil toewenste, kon er van zijn kant geen lachje af. Hij zal met de taal van *Jip en Janneke* zijn grootgebracht, de taal waarin ook politici tegenwoordig geacht worden te spreken om het volk te bereiken en die nu onder leiding van de president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen Frits van Oostrom is gecanoniseerd.

Een gedicht per week

Taal. Ja, taal – laat het toch vooral daarover gaan als we het over een literaire canon hebben. Wie 'voor de taal gaat' zoals dat tegenwoordig zo weinig poëtisch heet, komt onvermijdelijk bij de poëzie terecht. Als ik leraar Nederlands

was op een middelbare school zou ik de poëziebloemlezingen van Gerrit Komrij verplicht stellen en alle leerlingen elke week één gedicht uit het hoofd laten leren en – al dan niet schriftelijke – overhoren. Tollens' 'Triomf Triomf hef aan de luit want moeder zegt de tand is uit', mag daar als curiosum best tussen zitten, zolang Vondel, Bredero, Leopold, Marsman, Nijhoff, Gorter, Gerhardt, Vasalis en Campert maar niet ontbreken. Annie M.G. Schmidt moet op de basisschool zijn afgehandeld.

Naar aanleiding van de dood van de tekstschrijver Lennaert Nijgh (1945–2002) heb ik in een column in *NRC Handelsblad* mijn visie gegeven op de taalrijkdom die in de Nederlandse poëzie te vinden is en het belang die door te geven aan iedereen die het van de Nederlandse taal moet hebben. Ik noemde Lennaert Nijgh bij die gelegenheid 'de Bredero van onze tijd', een vergelijking die door mijn medisch specialist niet zal zijn begrepen, omdat hij mij niet als docent heeft gehad. Zelf had ik gelukkig een uitstekende leraar Nederlands waardoor ik de vergelijking tussen de twee dichters moeiteloos kon maken op basis van teksten die in mijn hoofd geramd zitten. Bredero en Nijgh hebben beiden talrijke

Laat alle
leerlingen
elke week
één
gedicht
uit
het hoofd
leren

historische, verhalende liederen op hun naam staan. Een tekst als *Land van Maas en Waal* is een historisch visioen van 'het circus Jeroen Bosch'. *Jan Klaassen de trompetter* is, ook al leefde de historische Jan Klaassen een eeuw na de slag op de Mokerhei, een aandoenlijke verwijzing naar de geboorte van Nederland tijdens de Tachtigjarige Oorlog.

Als men de Nederlandse geschiedenis en de Nederlandse cultuur wil overdragen aan nieuwe generaties en aan in Nederland nieuwe bevolkingsgroepen, geef hun dan geen Tollens, zoals Paul Scheffer in zijn bekende essay over het multiculturele drama bepleitte, geef hun Lennaert Nijgh, met zijn gevoel voor historische traditie, zijn humor en realisme, geef hun het dithyrambische *Pastorale*: 'Ik scheur de rotsen met mijn stralen,/ verdroog de meren in de dalen/ en onweersluchten doe ik vluchten/ ah, als de regen valt.' Zoals Verwey zei over Bredero: 'daar hangen de zon en de regen nog aan.'

Wie Albert Verwey was, heb ik in mijn hommage aan Nijgh maar niet uitgelegd. Dat ik zijn naam noem, moet voldoende zijn voor de echt nieuwsgierige om te gaan zoeken op internet. Daartoe hoeft een deftige canoncommissie geen venster te openen, één muisklik is voldoende.

Literatuur

Klein, P.W. (2005) *1000 jaar vaderlandse geschiedenis*.

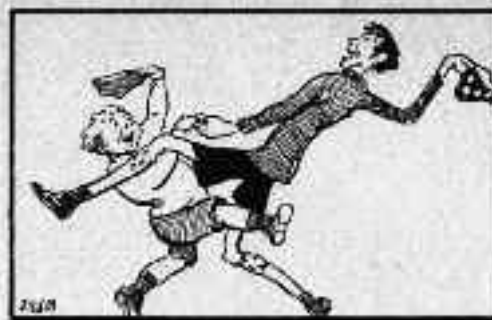
Amsterdam: Balans.

Scheffer, P. (2000) 'Het multiculturele drama'. In: *NRC Handelsblad*, 29 januari.

Elsbeth Etty

is hoogleraar Literaire Kritiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en literair recensent en columnist van *NRC Handelsblad*

Boven: Piet Pelle van Ko Doncker
 Midden: Bulletje en Boonestaak van
 George van Raemdonck en A.M. de Jong
 Onder: Dick Bos van Alfred Mazure

Amerika!... Zijn we nou effen een reuze-eed van huis, Bullelje... Amerika!..."

En hij pakte zijn vriendje bij de armen en samen dansten ze roed over de brug, dolblij, en sprongen als jonge veulens in de wei en Ouwe Hein kreek met een brede glimlach op z'n brein gericht naar de twee springende en dansende vrienden, en dacht aan de tijd, toen hij zelf ook Amerika vroe 't eerst zag. Dat was al heel wat jaartjes geleden!

